

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.176
Дніпровського національного
університету імені
Олеся Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента кафедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Грабильнікової Олени Анатоліївни

на дисертаційну роботу **Єгорова Антона Євгеновича** на тему

«Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України», представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження Єгорова Антона Євгеновича зумовлена сучасними процесами трансформації правової системи України, що відбуваються під впливом судової реформи, європейської інтеграції, розвитку адміністративної юстиції та посилення значення судової практики у механізмі правозастосування.

Україна традиційно належить до романо-германської правової сім'ї, для якої характерними є пріоритет нормативно-правового акта, кодифікований характер законодавства та визначальна роль формально закріпленої норми права. Водночас сучасний розвиток судової практики засвідчує поступове посилення значення правових позицій Верховного Суду, практики Європейського суду з прав людини, правових доктрин та інших механізмів, функціонально наближених до окремих елементів прецедентного правозастосування. Сам дисертант обґрунтовано пов'язує актуальність теми із судовою реформою 2016 року, діяльністю нового Верховного Суду та зростанням ролі практики ЄСПЛ у національному правозастосуванні.

Особливого значення ця проблематика набуває саме у сфері адміністративного судочинства, в якій суди здійснюють контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень та забезпечують захист прав особи у публічно-правових відносинах. Додаткової актуальності дослідженню надають євроінтеграційні процеси та функціонування правової системи України в умовах воєнного стану, що об'єктивно підвищує вимоги до ефективності судового захисту, стабільності правозастосування та дотримання принципу правової визначеності.

Таким чином, обрана А. Є. Єгоровим тема дисертації є своєчасною, має належне теоретичне та практичне значення і відповідає сучасним потребам розвитку юридичної науки та адміністративно-судової практики України.

Загальна оцінка наукового рівня дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота А. Є. Єгорова характеризується належним науковим рівнем, логічною структурою та послідовністю розкриття заявленої проблематики. Її зміст відповідає темі дослідження, а поставлені у вступі мета і завдання кореспондують зі структурою роботи та одержаними результатами. Метою дослідження визначено комплексний теоретико-методологічний аналіз співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України, а система завдань охоплює теоретичний, історико-правовий, порівняльний та прикладний аспекти проблематики.

Структура дисертації є внутрішньо узгодженою та підпорядкована реалізації наукового задуму. У першому розділі сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, у другому здійснено історико-правовий і порівняльний аналіз відповідних правових традицій та сучасної адміністративно-судової практики України, а третій розділ присвячено проблемним аспектам їх взаємодії та перспективам подальшого розвитку правозастосування. Така побудова дозволяє послідовно перейти від категоріального та методологічного рівня до аналізу конкретних правозастосовних механізмів і формулювання авторських пропозицій.

Науковий рівень роботи підтверджується тим, що дисертант не обмежується описом особливостей англосаксонської та романо-германської правових сімей, а прагне встановити закономірності їх взаємодії саме в адміністративно-судовій практиці України. У центрі дослідження перебувають питання ролі правових позицій Верховного Суду, практики Європейського суду з прав людини, судового прецеденту, правової визначеності, юрисдикційного розмежування та використання правових доктрин у сучасному правозастосуванні.

Позитивної оцінки заслуговує також прагнення автора поєднати теоретичний і прикладний рівні дослідження. Сформульовані в роботі положення щодо поступового формування змішаної моделі правозастосування, особливостей функціонування правових позицій Верховного Суду та впливу практики ЄСПЛ отримують подальший розвиток у загальних висновках і пов'язані з конкретними проблемами забезпечення єдності та передбачуваності судової практики.

У цілому дисертація справляє враження завершеного самостійного наукового дослідження, в якому сформовано цілісний авторський підхід до оцінки сучасних трансформацій адміністративно-судової практики України під впливом різних правових традицій.

Наукова новизна та відповідність одержаних результатів темі дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження А. Є. Єгорова безпосередньо відповідає його темі та логіці поставленого наукового завдання. У вступі на с. 29-30 автор формулює положення, які віднесено до одержаних уперше, удосконалених та таких, що дістали подальшого розвитку. Водночас їх зміст не залишається декларативним, а послідовно розкривається у відповідних розділах дисертації. Зокрема, до положень, сформульованих уперше, автор відносить висновок про поступовий перехід адміністративно-судової практики України від класичної нормативістської моделі до змішаної моделі правозастосування, визначення ризиків для правової визначеності, пов'язаних із нестабільністю судових позицій, авторський підхід до формування практики Верховного Суду та пропозицію щодо використання механізму *prospective overruling*.

Концептуальне підґрунтя положення про змішану модель формується вже у першому розділі, де здобувач визначає зміст категорії «адміністративно-судова практика» та розглядає її не лише як сукупність результатів вирішення публічно-правових спорів, а й як систему правових позицій, підходів до тлумачення та орієнтирів правозастосування. У другому та третьому розділах ця теза конкретизується через аналіз ролі Верховного Суду, практики ЄСПЛ, правових доктрин та механізмів судового тлумачення. У загальних висновках автор уже системно констатує, що сучасна адміністративно-судова практика формується під одночасним впливом нормативістських засад романо-германської правової традиції та окремих прецедентних механізмів англосаксонського походження.

Самостійний характер має положення щодо ризиків порушення принципу правової визначеності внаслідок нестабільності правових позицій Верховного Суду. Важливо, що цей висновок підтримується не лише теоретичною аргументацією. У третьому розділі дисертант аналізує практику Великої Палати Верховного Суду та наводить дані про 165 випадків відступу від попередніх правових позицій, з яких 80 стосувалися позицій Верховного Суду України, 59 позицій касаційних судів у складі Верховного Суду та 26 власних позицій Великої Палати. Автор пов'язує частоту таких відступів із проблемою стабільності та єдності судової практики. Саме цей матеріал створює змістове підґрунтя для сформульованих у вступі положень щодо необхідності поєднання динаміки судового тлумачення з вимогами правової визначеності.

Науково значущими є також авторські пропозиції щодо функціонування Великої Палати Верховного Суду. У тексті третього розділу здобувач критично оцінює окремі прояви її діяльності, пов'язуючи проблему з послабленням основної функції Великої Палати щодо забезпечення єдності судової практики. На цій основі формулюються пропозиції щодо вдосконалення механізму формування правових висновків. Таким чином, положення новизни в цій частині випливають із проведеного аналізу конкретних проблем правозастосування, а не існують окремо від основного тексту роботи.

Відповідність одержаних результатів темі дисертації простежується і в інших положеннях новизни. Автором удосконалено підходи до визначення поняття «адміністративно-судова практика», ролі правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ у системі джерел права, співвідношення нормативного регулювання і судової правотворчості, а також ролі Великої Палати Верховного Суду у забезпеченні єдності практики та формуванні юрисдикційних критеріїв. У третьому розділі ці питання безпосередньо досліджуються через аналіз правової визначеності, судових позицій, практики ЄСПЛ, доктрин та юрисдикційних проблем.

Окремо слід відзначити логічну завершеність результатів щодо впливу практики ЄСПЛ. У загальних висновках автор визначає її як один із ключових чинників розвитку сучасної адміністративно-судової практики України та пов'язує її застосування з посиленням ролі судового тлумачення, а також із реалізацією принципів верховенства права, пропорційності, юридичної визначеності, справедливості та належного урядування.

Отже, заявлена наукова новизна в цілому відповідає темі дисертації, а основні її положення знаходять розвиток у змісті відповідних розділів і узагальнюються у висновках роботи. Це дозволяє оцінити результати дослідження як взаємопов'язану систему положень, спрямованих на пояснення сучасної трансформації адміністративно-судової практики України.

Наукова обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані А. Є. Єгоровим, мають належний рівень обґрунтованості та спираються на послідовне поєднання теоретичного аналізу, нормативного матеріалу і практики правозастосування.

У першому розділі, зокрема у підрозділах 1.1-1.3, автор формує теоретико-методологічну основу дослідження, послідовно уточнюючи зміст понять «правова система», «правова сім'я», «судова практика» та «адміністративно-судова практика», а також визначаючи методологічні засади подальшого аналізу. Саме ця частина роботи створює понятійне підґрунтя для висновків, сформульованих у другому та третьому розділах. Структурно це простежується від с. 35 до с. 100 дисертації, де завершальним етапом є висновки до першого розділу.

Обґрунтованість порівняльно-правових висновків забезпечується матеріалом другого розділу, у якому автор переходить від історичних особливостей формування англосаксонської та романо-германської правових сімей у підрозділі 2.1 до характеристики сучасної адміністративно-судової практики України у підрозділі 2.2. Така послідовність дозволяє співвіднести теоретичні моделі з особливостями українського правозастосування, а не обмежуватися абстрактним описом правових сімей.

Особливо переконливо наукова обґрунтованість проявляється у третьому розділі, де автор працює з конкретним матеріалом судової практики. Так, у

підрозділі 3.2 аналізуються критерії розмежування судових юрисдикцій, сформовані Великою Палатою Верховного Суду, з урахуванням предмета спору, характеру правовідносин, суб'єктного складу та прямих приписів закону. Автор також звертається до підходів Великої Палати щодо недопущення юрисдикційних конфліктів.

Важливим показником достовірності висновків є використання не лише окремих судових рішень, а й узагальненого матеріалу. Зокрема, на с. 210 дисертації наведено дані Єдиного державного реєстру судових рішень про 165 випадків відступу Великої Палати Верховного Суду від попередніх правових позицій, у тому числі 80 від позицій Верховного Суду України, 59 від позицій касаційних судів у складі Верховного Суду та 26 від власних позицій Великої Палати. Ці дані використовуються автором для аргументації проблеми стабільності судової практики та правової визначеності.

У підрозділах 3.2 і 3.3 теоретичні висновки додатково перевіряються на матеріалі конкретних правозастосовних ситуацій. Зокрема, при аналізі юрисдикційних спорів автор звертається до практики ЄСПЛ у справах «Буланов та Купчик проти України», «Мосендз проти України», «Шестопалова проти України», показуючи, як принцип недопустимості юрисдикційних конфліктів впливає на підходи Великої Палати Верховного Суду.

Окремої позитивної оцінки заслуговує те, що авторські пропозиції у третьому розділі не є відірваними від попереднього аналізу. Наприклад, пропозиція щодо зміни функціональної ролі Великої Палати Верховного Суду логічно впливає з аналізу проблем єдності судової практики. На с. 212 дисертант пропонує модель, за якою Велика Палата формулює правовий висновок щодо застосування конкретної норми права та повертає справу до касаційного суду для вирішення спору по суті. На с. 215 ця ідея розвивається через пропозицію щодо можливості ухвалення Великою Палатою узагальнюючих правових висновків у випадках існування суперечливої практики.

Належною є і джерельна база дослідження. Автор використовує праці українських і зарубіжних учених, матеріали Верховного Суду, практику ЄСПЛ, зокрема справи щодо правової визначеності та юрисдикційних конфліктів, а також спеціальні монографічні й наукові дослідження проблем судової практики та юрисдикції. Це видно, зокрема, зі списку джерел, де поряд із працями українських авторів використано фундаментальні зарубіжні дослідження та матеріали ЄСПЛ і Верховного Суду.

Таким чином, наукова обґрунтованість результатів забезпечується послідовною логікою дослідження: від формування понятійно-методологічної бази у першому розділі, через історико-порівняльний аналіз у другому, до перевірки теоретичних положень на матеріалі конкретної судової практики та формулювання авторських пропозицій у третьому розділі. Це дає підстави оцінити основні висновки дисертації як аргументовані, логічно пов'язані зі змістом роботи та належним чином підтверджені використаним матеріалом.

Рівень виконання поставленого наукового завдання. Рівень виконання поставленого наукового завдання у дисертації А. Є. Єгорова слід оцінити позитивно. Сформульовані у вступі десять дослідницьких завдань не мають формального характеру, а послідовно реалізуються у структурі трьох розділів дисертації та узагальнюються у висновках.

Перші три завдання стосуються встановлення стану наукової розробленості проблеми, дослідження понятійно-категоріального апарату та визначення методологічних засад роботи. Їм безпосередньо відповідає структура першого розділу: підрозділ 1.1 «Стан наукового дослідження проблематики співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей...», підрозділ 1.2 «Теоретичні підходи до визначення понять "адміністративно-судова практика", "правова система" та "правова сім'я"» та підрозділ 1.3 «Методологічні основи дослідження адміністративно-судової практики України в умовах взаємодії правових сімей», с. 35-97. При цьому у висновках до першого розділу автор повертається до проблеми стану наукової розробленості та констатує відсутність комплексного аналізу впливу обох правових традицій саме на адміністративно-судову практику України.

Четверте і п'яте завдання, що передбачають аналіз історичних особливостей формування англосаксонської та романо-германської правових сімей і характеристику сучасної адміністративно-судової практики України, реалізовано у другому розділі. Підрозділ 2.1, с. 101-150, присвячено історичним особливостям формування судової практики двох правових сімей та їх впливу на адміністративну юстицію, а підрозділ 2.2, с. 151-164, сучасному стану адміністративно-судової практики України. У змісті цього розділу здобувач переходить від історичного аналізу місця судового прецеденту до оцінки ролі Верховного Суду та практики ЄСПЛ у сучасному українському правозастосуванні.

Наступний блок завдань реалізовано переважно у третьому розділі. Йдеться про дослідження впливу англосаксонських і романо-германських елементів на адміністративно-судову практику, визначення ролі ЄСПЛ, Верховного Суду та Касаційного адміністративного суду, а також встановлення проблемних аспектів взаємодії відповідних правових традицій. Саме цим питанням відповідають підрозділи 3.1 «Вплив романо-германського та англосаксонського елементів на адміністративно-судову практику України», с. 169-190, та 3.2 «Проблемні аспекти впливу англосаксонської та романо-германської правових традицій на адміністративне судочинство України», с. 191-202. Завдання такого змісту прямо сформульовані у вступі.

Реальне виконання цього блоку завдань підтверджується конкретним змістом дослідження. Здобувач аналізує юрисдикційні спори, практику Великої Палати Верховного Суду, проблеми зміни правових позицій, забезпечення єдності судової практики та вплив практики ЄСПЛ. У загальних висновках, зокрема, сформульовано положення про особливу роль Верховного Суду та

Великої Палати у формуванні методологічних підходів до вирішення складних правових проблем і критеріїв розмежування юрисдикцій.

Дев'яте та десяте завдання спрямовані на дослідження адаптації адміністративно-судової практики України до міжнародних і європейських правових стандартів та визначення перспектив її подальшого розвитку в умовах євроінтеграції, реформування судової системи і воєнного стану. Їх реалізації безпосередньо присвячено підрозділ 3.3 «Подальший розвиток та адаптація адміністративно-судової практики України до міжнародних та європейських правових стандартів», с. 203-237. У цій частині роботи аналізуються перспективні механізми розвитку судової практики, роль міжнародних стандартів, ЄСПЛ та можливості удосконалення діяльності Верховного Суду.

Показовим є те, що результати виконання останніх завдань отримують завершене відображення у загальних висновках. Так, автор встановлює, що практика ЄСПЛ є одним із ключових механізмів зближення правових традицій та адаптації національної системи до європейських стандартів, а її правові позиції використовуються адміністративними судами при застосуванні принципів верховенства права, пропорційності, юридичної визначеності, справедливості та належного урядування.

Отже, між сформульованими у вступі завданнями, структурою дисертації та одержаними результатами простежується чіткий змістовний зв'язок. Поставлене наукове завдання виконано послідовно: від встановлення теоретико-методологічних засад проблеми через порівняльний та правозастосовний аналіз до формулювання висновків і пропозицій щодо подальшого розвитку адміністративно-судової практики України. Це дає підстави вважати мету дисертаційного дослідження в цілому досягнутою.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Оцінюючи рівень оволодіння А. Є. Єгоровим методологією наукової діяльності, слід відзначити, що методологічний інструментарій у дисертації не зводиться до формального переліку методів у вступі. Автор визначає їх функціональне призначення та співвідносить із конкретними структурними частинами роботи. У вступі на с. 27-29 методологічну основу визначено як сукупність загальнонаукових, спеціально-наукових і філософсько-правових методів, застосування яких обумовлено метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження.

Послідовність застосування методів простежується у самій побудові дисертації. Історико-правовий метод автор пов'язує з підрозділами 2.1 та 3.1, де досліджуються становлення англосаксонської і романо-германської правових сімей, розвиток судового прецеденту, адміністративної юстиції та особливості формування адміністративно-судової практики України. Формально-юридичний метод використано у підрозділах 2.2, 3.1, 3.2 і 3.3 для аналізу нормативно-

правових актів, судових рішень, правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ.

Порівняльно-правовий метод має для цієї роботи особливе значення, оскільки безпосередньо відповідає предмету дисертації. Його використання простежується насамперед у підрозділі 2.1, де зіставляються особливості формування та функціонування судової практики в англосаксонській і романо-германській правових традиціях, а також у підрозділах 3.1 і 3.3 при дослідженні їх впливу на українське адміністративне судочинство та механізмів адаптації національної практики до міжнародних і європейських стандартів. У загальних висновках автор окремо фіксує результат такого застосування методу, зазначаючи, що саме порівняльно-правовий аналіз дав змогу встановити фундаментальні відмінності між двома правовими традиціями щодо ролі судового рішення у механізмі правового регулювання.

Важливим свідченням методологічної підготовленості здобувача є використання системно-структурного та логіко-семантичного методів. Перший застосовано у підрозділах 1.2, 2.2 та 3.2 для дослідження адміністративно-судової практики як цілісного правового явища та встановлення взаємозв'язків між судовими правовими позиціями, практикою ЄСПЛ і механізмами забезпечення єдності правозастосування. Логіко-семантичний метод використано у підрозділах 1.2 і 1.3 для уточнення категорій «правова система», «правова сім'я», «судова практика», «адміністративно-судова практика», «судовий прецедент» та «правова позиція суду».

Причому в підрозділі 1.3 методологічні питання розглядаються самостійно, а не лише декларуються у вступі. Автор аналізує можливості діалектичного та формально-логічного підходів для виявлення закономірностей трансформації системи джерел права та формування понятійного апарату дослідження. У цій же частині роботи окремо розглядаються можливості аналізу документів та спеціально-юридичних методів при дослідженні нормативних джерел і судової практики.

Змістовно виправданим є застосування герменевтичного методу. У вступі автор пов'язує його з підрозділами 2.2, 3.1 та 3.2, у яких здійснюється тлумачення нормативно-правових актів, судових рішень, правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ. У підрозділі 1.3 здобувач додатково розкриває зміст юридичної герменевтики як інструменту інтерпретації правових текстів та зазначає використання законодавчих і судових дефініцій при роботі з понятійним апаратом.

Прогностичний метод використано на завершальному етапі дослідження, що також відповідає внутрішній логіці роботи. Його застосування автор безпосередньо пов'язує з підрозділом 3.3, де визначаються перспективи розвитку адміністративно-судової практики України, її адаптації до європейських правових стандартів і подальшого розвитку адміністративної юстиції в умовах євроінтеграції та воєнного стану.

Таким чином, характер використання методологічного інструментарію свідчить про належне оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Методи добираються відповідно до змісту окремих етапів дослідження, використовуються для вирішення конкретних завдань та забезпечують перехід від теоретичного і категоріального аналізу до оцінки правозастосовної практики й формулювання прогностичних висновків.

Оцінка наукових публікацій здобувача та повнота висвітлення в них результатів дисертації. Наукові публікації А. Є. Єгорова за тематикою дисертаційного дослідження змістовно пов'язані з його основними положеннями та відображають ключові напрями наукового пошуку. За темою дисертації опубліковано три наукові статті, у яких викладено основні результати дослідження, а також шість праць апробаційного характеру.

Перша стаття, «Деякі питання застосування рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми», безпосередньо кореспондує з тією частиною дисертації, у якій досліджується місце практики ЄСПЛ у національному правозастосуванні. У тексті роботи автор аналізує нормативні підстави застосування практики Суду, зокрема положення статті 17 відповідного Закону, та окремо розглядає питання темпоральних меж використання рішень ЄСПЛ як джерела права в Україні. Результати цього напряму дослідження отримують узагальнення у висновках, де практика ЄСПЛ визначається як один із ключових чинників розвитку адміністративно-судової практики та механізм адаптації української правової системи до європейських стандартів.

Друга стаття, «Судова практика як джерело права: порівняльний аналіз континентальної, англосаксонської та української правових сімей», найбільш безпосередньо пов'язана з концептуальним ядром дисертації. Її проблематика знаходить розвиток у підрозділі 2.1, де досліджуються історичні та теоретичні відмінності у сприйнятті судового рішення і прецеденту в англосаксонській та романо-германській правових традиціях, а також у підрозділі 3.1, де автор переходить до оцінки їх впливу на адміністративно-судову практику України. Саме цей напрям дослідження став основою висновку про поступове формування змішаної моделі правозастосування.

Третя стаття, «Деякі питання застосування права справедливості у справах про тимчасово окуповані території України», пов'язана з прикладною частиною дисертації, насамперед із дослідженням використання міжнародно-правових підходів та судової практики при вирішенні складних правових ситуацій, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями. У третьому розділі автор, зокрема, звертається до проблем встановлення юридичних фактів на тимчасово окупованих територіях та аналізує вплив міжнародної судової практики і так званих «намібійських винятків» на українське правозастосування. Це дозволяє

розглядати зазначену публікацію як конкретизацію одного з прикладних напрямів загальної концепції дисертації.

Змістовний зв'язок із дисертацією мають і шість публікацій, що засвідчують апробацію її матеріалів. Тематика касаційних фільтрів, юрисдикційних спорів, правових доктрин, нормативного визначення судової практики, аналогії права та взаємодії елементів різних правових систем охоплює окремі проблеми, які надалі одержали розвиток у підрозділах 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2 та 3.3. Перелік цих праць наведено у додатку А дисертації.

Зокрема, матеріали щодо юрисдикційних спорів безпосередньо співвідносяться з підрозділом 3.2, у якому досліджуються проблеми розмежування судових юрисдикцій та практика Великої Палати Верховного Суду. Публікація про правові доктрини кореспондує з тією частиною третього розділу, де їх використання розглядається як один із засобів розвитку сучасного правозастосування. Тези щодо нормативного регулювання поняття «судова практика» мають зв'язок із категоріальним аналізом у підрозділі 1.2, а проблематика аналогії права отримує прикладне продовження у розділі 3 при дослідженні механізмів подолання прогалин та формування судових правових позицій.

У сукупності тематика публікацій демонструє не механічне дублювання змісту дисертації, а послідовне опрацювання її окремих складових на різних етапах виконання дослідження. Три наукові статті відображають основні концептуальні та прикладні результати роботи, тоді як матеріали конференцій засвідчують апробацію окремих її положень.

Таким чином, наукові публікації А. Є. Єгорова відповідають темі дисертації, змістовно пов'язані з її основними структурними частинами та достатньо повно відображають ключові результати проведеного дослідження.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дисертаційного дослідження А. Є. Єгорова полягає насамперед у розвитку наукових уявлень про сучасну адміністративно-судову практику України як правове явище, що формується під одночасним впливом романо-германської та англосаксонської правових традицій. У положеннях наукової новизни автор удосконалює підходи до визначення поняття «адміністративно-судова практика», ролі правових позицій Верховного Суду і практики ЄСПЛ у системі джерел права, співвідношення нормативного регулювання та судової правотворчості, а також ролі Великої Палати Верховного Суду у забезпеченні єдності практики. Подальшого розвитку набувають положення щодо адаптації національної правової системи до міжнародних і європейських стандартів та ролі адміністративної юстиції у забезпеченні верховенства права.

Теоретична цінність цих положень підтверджується їх розвитком у змісті дисертації. У першому розділі автор формує категоріальну основу дослідження, у другому встановлює особливості двох правових традицій та механізмів їх

впливу на українське правозастосування, а у третьому переводить відповідні теоретичні положення у площину конкретних проблем адміністративного судочинства. Зокрема, у підрозділі 3.3 та загальних висновках досліджуються перспективи нормативного уточнення ролі судової практики, стабілізації правових позицій Верховного Суду, використання правових доктрин та вдосконалення механізмів застосування практики ЄСПЛ.

Практичне значення отриманих результатів автор визначає у вступі на с. 31-32 за кількома напрямками: науково-дослідним, правотворчим, правозастосовним та освітнім. Зокрема, результати можуть бути використані для подальшого дослідження адміністративної юстиції, принципу правової визначеності та механізмів формування практики Верховного Суду. Реальність такого використання підтверджується актом впровадження результатів дисертаційної роботи у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 8 вересня 2025 року.

Правотворче значення роботи пов'язане з можливістю використання сформульованих висновків при вдосконаленні механізмів забезпечення єдності судової практики, імплементації практики ЄСПЛ та реалізації принципу правової визначеності. Сам автор окремо визначає правотворчу сферу як один із напрямів застосування одержаних результатів.

Для правозастосовної діяльності найбільший інтерес становлять результати, пов'язані з формуванням та узагальненням адміністративно-судової практики, використанням правових позицій Верховного Суду і практики ЄСПЛ. У дисертації ці положення конкретизуються, зокрема, через висновок про те, що практика ЄСПЛ є одним із ключових чинників розвитку адміністративного судочинства та використовується як орієнтир при тлумаченні національного законодавства і застосуванні принципів верховенства права, пропорційності, юридичної визначеності, справедливості та належного урядування.

Практичний потенціал мають і положення щодо змішаної моделі правозастосування. Їх значення полягає не лише у теоретичній характеристиці трансформації української правової системи, а й у спробі визначити межі допустимого посилення ролі судової практики за умови збереження нормативної визначеності та стабільності правозастосування. Саме в такому контексті автор пов'язує результати роботи з діяльністю судових органів, адвокатури та органів державної влади.

В освітньому аспекті матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні дисциплін теоретико-правового та процесуального спрямування, насамперед у темах, пов'язаних із правовими сім'ями, системою джерел права, судовою практикою, адміністративною юстицією, практикою Верховного Суду та ЄСПЛ. Такий напрям використання безпосередньо передбачений автором у характеристиці практичного значення результатів.

Отже, теоретичне і практичне значення дисертації є взаємопов'язаними. Теоретичні положення щодо трансформації адміністративно-судової практики та

взаємодії двох правових традицій отримують прикладне продовження у пропозиціях щодо забезпечення стабільності судових правових позицій, удосконалення застосування практики ЄСПЛ та розвитку механізмів єдності правозастосування.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою А. Є. Єгорова та науковими публікаціями, зарахованими за темою дисертації, підстав для висновку про порушення принципів академічної доброчесності не встановлено.

На титульній сторінці дисертації здобувач засвідчує, що подані до захисту наукові досягнення є його власним напрацюванням, а використані ідеї, наукові результати та цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів і джерела опублікування.

У вступі окремо визначено особистий внесок здобувача. Автор зазначає, що дисертаційне дослідження виконано самостійно, а сформульовані положення, висновки, пропозиції та рекомендації отримано на основі самостійного аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів, практики ЄСПЛ, правових позицій Верховного Суду та адміністративно-судової практики України.

Самостійність роботи простежується і в її змісті. Автор не лише узагальнює наявні наукові підходи, а формулює власні висновки щодо змішаної моделі адміністративного правозастосування, проблем правової визначеності, ролі Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду та практики ЄСПЛ, а також пропонує власні підходи до вдосконалення механізмів формування судової практики. Відповідні результати винесені до положень наукової новизни та отримують розвиток у третьому розділі й загальних висновках.

Наукові результати дисертації відображені в одноосібних публікаціях здобувача, що також дозволяє чітко ідентифікувати його особистий внесок у розроблення заявленої проблематики. Перелік таких праць наведено у дисертації та додатку А.

Отже, дисертаційне дослідження має самостійний характер, використання наукових джерел, нормативного матеріалу та судової практики є належним чином відмежованим від авторських положень, а представлені результати дозволяють позитивно оцінити дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А. Є. Єгорова, його науковий рівень, обґрунтованість основних положень та практичну спрямованість одержаних результатів, слід водночас звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть стати предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

1. Певного уточнення потребує окреме формулювання, використане автором при характеристиці методологічної основи дослідження. У підрозділі 1.3 на с. 85,

обґрунтовуючи вибір методів наукового пізнання, здобувач пов'язує предмет дослідження з «можливостями та засобами усунення негативного впливу романо-германської та англосаксонської правових сімей в судовій практиці України». Водночас визначений у вступі предмет дисертації має значно ширший і нейтральний зміст та охоплює теоретико-методологічні й практичні аспекти співвідношення відповідних правових сімей в адміністративно-судовій практиці України.

Більше того, подальший зміст роботи свідчить, що автор досліджує не тільки проблемні, а й конструктивні наслідки взаємодії різних правових традицій, зокрема вплив практики ЄСПЛ, правових позицій Верховного Суду та європейських стандартів на розвиток адміністративного судочинства. Тому формулювання «усунення негативного впливу» видається надто категоричним. Більш точним у цьому контексті було б говорити про дослідження особливостей, форм та наслідків взаємодії відповідних правових традицій.

2. Додаткової аргументації потребує запропонований автором поділ правових сімей на «материнські» та «дочірні». У підрозділі 1.2 на с. 82 здобувач пропонує відносити до «материнських» класичні правові сім'ї, зокрема континентальну та англосаксонську, а до «дочірніх» такі правові сім'ї, що сформувалися внаслідок поєднання чи обміну елементами «материнських», включаючи українську та окремі наднаціональні правові утворення.

Запропонована конструкція є цікавою з точки зору пояснення процесів взаємопроникнення правових моделей, однак, на наш погляд, потребує більш чіткого визначення критеріїв віднесення конкретної правової системи до «дочірньої». Зокрема, постає питання, чи достатнім критерієм є саме поєднання елементів різних правових сімей, чи необхідно враховувати також історичне походження, структуру джерел права, юридичну техніку, характер судового правозастосування та інші ознаки. Було б доцільно, щоб здобувач під час захисту докладніше пояснив методологічне значення запропонованої класифікації саме для дослідження адміністративно-судової практики України.

3. Окремої наукової дискусії потребує позиція здобувача щодо практики Європейського суду з прав людини, сформованої у справах, у яких Україна не була стороною. У підрозділі 3.3 автор слушно звертає увагу на різницю між рішеннями ЄСПЛ, ухваленими безпосередньо щодо України, та значним масивом практики Суду у справах проти інших держав. На с. 226-227 аналізуються законодавче визначення поняття «рішення» та положення статті 46 Конвенції щодо обов'язку держав виконувати остаточні рішення у справах, сторонами яких вони є. Водночас далі автор доходить доволі категоричного висновку, що рішення, у яких Україна не була стороною, не належать до рішень ЄСПЛ, які є джерелом права в Україні.

У цьому контексті, на нашу думку, доцільно було б більш послідовно розмежувати обов'язковість виконання конкретного рішення ЄСПЛ щодо держави-відповідача та можливість використання правових позицій Суду,

сформованих у справах проти інших держав, для тлумачення положень Конвенції. Тим більше, що в іншій частині підрозділу автор сам акцентує увагу на законодавчому понятті «практика Суду» як окремій категорії. Уточнення авторської позиції щодо співвідношення цих двох аспектів зробило б відповідний висновок більш переконливим.

4. Дещо ширше порівняно з фактичними межами дослідження сформульовано окремі напрями практичного використання його результатів. У вступі на с. 31-32 автор зазначає можливість використання одержаних результатів не лише у сфері адміністративного судочинства, а й при вдосконаленні законодавства та вирішенні цивільних, господарських і кримінальних справ. Водночас предметом дисертаційного дослідження є саме співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України.

Безперечно, окремі висновки щодо правової визначеності, судових правових позицій, застосування практики ЄСПЛ та забезпечення єдності судової практики мають міжгалузеве значення. Проте доцільно було б докладніше обґрунтувати, які саме результати дисертації можуть бути безпосередньо екстрапольовані на цивільне, господарське та кримінальне судочинство, а які мають спеціальне значення саме для адміністративної юстиції. Таке уточнення дозволило б чіткіше співвіднести предмет дослідження з заявленими напрямками практичного застосування його результатів.

Наведені положення мають дискусійний та уточнювальний характер, спрямовані на поглиблення аргументації окремих авторських висновків і не ставлять під сумнів наукову новизну роботи, обґрунтованість її основних результатів, досягнення поставленої мети та належний рівень виконання наукового завдання.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що Антоном Євгеновичем Єгоровим здійснено самостійне комплексне дослідження актуальної для сучасної юридичної науки проблематики. Структура роботи відповідає поставленій меті та завданням, а одержані результати ґрунтуються на опрацюванні значного масиву наукових джерел, нормативно-правового матеріалу, практики Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Основні наукові положення та висновки дисертації характеризуються належним рівнем аргументованості, відповідають предмету дослідження та відображають особистий науковий внесок здобувача. Позитивної оцінки заслуговує поєднання теоретико-правового, порівняльного та правозастосовного підходів, що дозволило автору розкрити особливості взаємодії романо-германської та англосаксонської правових традицій у сучасному адміністративному судочинстві України, визначити роль судової практики, правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ у трансформації національного правозастосування. Досліджувана Єгоровим А. Є.

Отже, обрана тема є своєчасною, науково обгрунтованою та відповідає актуальним потребам розвитку української юридичної науки і судової практики.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Єгорова Антона Євгеновича на тему «Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України» відповідає вимогам, встановленим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» та Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, затверджені постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. Здобувач Єгоров А. Є. заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Наукова зрілість автора підтверджується здатністю до самостійного аналізу складних правових явищ, формулювання оригінальних висновків і практично орієнтованих пропозицій, які мають значення як для розвитку юридичної науки (зокрема, адміністративного права та процесу, виконавчого провадження), так і для підвищення ефективності реалізації правосуддя та забезпечення правопорядку в державі.

Дисертація Єгорова Антона Євгеновича є завершеним дослідженням, результати якого становлять вагомий внесок у науку та мають практичну цінність для вдосконалення адміністративно-судової практики України, забезпечення єдності правозастосування та розвитку національної правової системи в умовах європейської інтеграції та пов'язаних із цим суспільних викликів. Робота повністю відповідає встановленим критеріям і вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії та гідна бути представлена захист в разовій спеціалізованій раді.

Рецензент

доцент кафедри цивільного, трудового
та господарського права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
кандидат юридичних наук, доцент

Олена ГРАБИЛЬНИКОВА

Підпис к.ю.н, доцента Грабильнікової О.А.
«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
« 7 » 06 2026 р.

Олег МАРЕНКОВ